

Mütareke Döneminde Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Bazı Ermeni Çetelerinin Faaliyetleri

Osman Akandere*
Hasan Ali Polat**

Özet

Ermeniler, Mütareke döneminin karışık ortamından da istifade ederek, Marmara Bölgesinde çete hareketlerine giriştiler. Bölgede faaliyet gösteren Ermeni çetelerinin en büyük destekçileri İtilaf Devletleri ve Ermeni Patrikhanesi oldu. Mütareke döneminde, Ermeni Patrikhanesi ile Fener Rum Patrikhanesi, ortak düşman olarak değerlendirdikleri Osmanlı'ya karşı işbirliği içerisinde oldular; çünkü Ermeniler, Büyük Yunanistan'ın ortaya çıkarılmasının Büyük Ermenistan'ın kurulmasını kolaylaştıracağına inanmaktaydılar. Bu yüzdendir ki Ermeniler, Marmara Bölgesinde, Yunan emellerinin gerçekleşmesi adına büyük gayret sarf ettiler: Ermeni-Rum işbirliği Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasına kadar devam etti.

Ermeniler tarafından oluşturulan çeteler, Rum çeteleri ile de işbirliği içerisinde olarak, Marmara Bölgesinde köyleri bastılar; pek çok Müslümanı katlettiler. Bu çetelerden bazıları şunlardır:

Yuvacıklı Vaban, Donik, Hayzakor, Onnik, Dikran ve Ardaş.

Bu çalışmada Marmara Bölgesinde faaliyet gösteren Ermeni çetelerinin faaliyetlerine yer verilmektedir.

Anabtar Kelimeler: Ermeniler, Patrikbane, Çete, Katliam, Rumlar

Giriş

Bilindiği üzere Türk tarihinin önemli meselelerinden birisi yakın dönemdeki Türk-Ermeni ilişkileridir. Ermeniler, Osmanlı Devleti'ne tabii olarak, asırlarca, kahir ekseriyetle huzur içerisinde yaşamışlardır; hatta bazı Ermeniler, devletin önemli mevkilerinde görevler de üstlenmişlerdir. Fakat XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan Fransız ihtilali neticesinde gelişen milliyetçilik fikriyatı, Osmanlı içerisindeki hemen hemen bütün unsurları olduğu gibi Ermenileri de ciddi manada etkilemiş, [çözülmenin önüne geçmek için Osmanlı Devleti yetkilileri ne kadar İttihâd-ı Anasır üzerine vurgular yapsalar da] çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'ni derinden sarsmıştır; yer yer millî nitelikte ayaklanmalar çıkmıştır. Ermeniler, dünyada meydana gelen köklü değişikliklerin de etkisiyle bağımsız bir devlet olma yolunda büyük gayret sarf etmişler, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketlerine girişmişlerdir. İngiltere, Rusya, Fransa ve ABD gibi devletler Ermenilerin bağımsızlık yönündeki çalışmalarını desteklemişlerdir.

Ermeniler, *büyük hedefleri* olan bağımsız *Büyük Ermenistan'*ı kurmak gayesiyle, Osmanlı coğrafyasında, özellikle I. Dünya Savaşı esnasında pek çok fecaate sebep olmuşlardır. Bu yüzdendir ki devlet tarafından kontrol amaçlı olarak tehcire tabi tutulmuşlar; fakat savaşın sonunda eski yerlerine dönmelerine müsaade edilmiştir¹. I. Dünya Sa-

(*) Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, (oakandere@konya.edu.tr)

(**) Okt., Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat Meslek Yüksekokulu, (balipolat@selcuk.edu.tr)

(1) Tehcir ve geri dönüşler hakkında tafsilat için bkz. Hacer Çelik, "Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD), Cilt: VII, Sayı: 16-17, (Bahar-Güz/2008), s.145-151.

vaşı, Osmanlı'nın kesin yenilgisi ile sonuçlanınca 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke hükümlerinden 24. madde ile İtilaf Devletleri, *Vilayet-i Sitte*'de bir karışıklık çıkması halinde bu vilayetlere müdahale etme hakkını elde etmişlerdir². İtilaf Devletleri, Mütarekenin hemen akabinde Anadolu'yu işgale girişmişlerdir. Ermeniler ise Mütarekenin imzası sonrasındaki *memleketin durumunu* kendilerinin büyük hedefleri bakımından bir fırsat olarak telakki etmişler, *Büyük Ermenistan*'ı ortaya çıkarmaya dönük çalışmalarını hızlandırmışlardır.

Mütareke döneminde Marmara Bölgesindeki Ermeni faaliyetlerini incelerken Rumların da zaruri olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira Ermeniler, Mütareke döneminde “*ortak düşman*” olarak telakki ettikleri Osmanlı'ya karşı Rumlarla işbirliği içerisinde olmuşlardır. O yüzden ki bu makaleye, Mütareke dönemindeki Ermeni-Rum işbirliğine kısaca değinerek başlamak isabetli olacaktır.

1. Mütareke Döneminde Ermeni-Rum İşbirliği

Mütareke döneminde, Ermeni Patrikhanesi ile Fener Rum Patrikhanesi, “*ortak düşman*” olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne karşı birlikte hareket etmişler ve her hususta birbirlerini desteklemişlerdir. Mesela Ermeni Patriği Zaven Efendi, Rum Patrikhanesinin toplantılarına katılarak onlarla işbirliği içerisinde olduğunu açıkça göstermiştir³. Mütarekeden sonra Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Ermeni ve Rum milletvekilleri, tehcirden geri dönüşler hususunda ortak teklifler hazırlamışlardır. Meclisin dağılmasından sonra da bu siyasi birliktelik patriklik düzeyinde devam ettirilmiştir⁴. Hem Ermeni hem de Rum basını birbirlerinin toprak taleplerini haklı bulup desteklemişlerdir⁵. Ayrıca gösterilerde ve açılışlarda da birlikte hareket etmişlerdir. Şubat 1919'da Kumkapı'daki Rum okulunun yeniden açılışı dolayısıyla Rum ve Ermeniler ortak bir şenlik düzenlemişler ve birbirlerini

öven konuşmalar yapmışlardır. Bu açılışta Ermeni marşı alkışlanmış, Fransız subay ve askerlerinin katılımıyla büyük bir alay düzenlenmiştir⁶.

Megali İdea ve *Büyük Ermenistan* hedefleri çerçevesinde birlikte hareket eden Ermeni ve Rum Patrikleri, 3 Temmuz 1919'da, ülkenin içerisinde bulunduğu asayişsizlikten Türklerin sorumlu olduklarını belirtmişlerdir; Babıâli'nin milli savunma bahanesi ile Hristiyan ahaliye saldırmak için çeteler oluşturduğunu iddia etmişlerdir. Patrikler, İtilaf Devletlerini, *Hristiyanların koruyucusu ve mazlum milletlerin kurtarıcısı* olarak nitelendirmişler, sonra da Rum ve Ermenilerin güvenliklerinin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınmasını istedikleri bir dilekçeyi İngiliz Yüksek Komiserliğine vermişlerdir⁷. Oysa tehcirden geri dönen Ermeniler, Mütareke döneminde, tehcir hadisesi esnasında geride bıraktıkları mallarını misliyle geri istemişler, çetecilik yapmak suretiyle de köylerdeki Türk ahalinin mallarını gasp etmişler, pek çok Müslümanı katletmişlerdir⁸. Dolayısıyla Mütareke döneminde asayişsizliğin sebeplerinden birisini de, Ermeni ve Rum çetelerinin Türk halkına yapmış oldukları saldırılar/zulümler oluşturmaktaydı. Bölgedeki Ermeni-Rum işbirliği Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasına kadar devam etmiştir; çünkü bu dönemde Ermeniler, Anadolu'da Yunan emellerinin gerçekleşmesinin Doğu Anadolu'da bir Ermenistan'ın kurulabilmesini kolaylaştıracağına inanmaktadırlar⁹.

- (2) Mütareke ve tatbikatı hakkında tafsilat için bkz. *Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Üçüncü Basım, Genelkurmay Yayınları, Ankara-1999, s. 20-285.
- (3) Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Dönemi'nde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s.23.
- (4) Rahmi Çiçek, “Milli Mücadele'de Ermeni-Rum-Yunan İttifakı'nın Anadolu Basınındaki Yankıları”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 6, (Kasım 1990), s.296.
- (5) Aralarındaki tek anlaşmazlık konusu Trabzon vilayetinin paylaşılması meselesiydi. Bunu da kendi aralarında çözebilirlerdi. Bkz. Çiçek, “Ermeni-Rum-Yunan İttifakı”, s.295.
- (6) Neşe Erdöl, *Mondros'tan Samsun'a İstanbul'un Ekonomik, Sosyal, Kültürel Durumu ve Mustafa Kemal Paşa (30 Ekim 1918-19 Mayıs 1919)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2003, s.103-104, 121.
- (7) Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.51.
- (8) Yusuf Çam, *Milli Mücadele'de İzmit Sancağı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1991, s.54.
- (9) Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşı'nda Haber alma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardiç Yayınları, Ankara 1994, s.150.

Mütarekenin imza edilmesiyle birlikte Hınçak ve Taşnak Sütyun cemiyetlerine mensup komiteciler de İstanbul'a geri dönmüşlerdir. Bundan sonra Taşnak Komitesi, İstanbul'daki faaliyetleri neticesinde Ermenileri nüfuzu altına almış, Ermeni Patrikhane-sine de müdahale eder olmuştur. Ermenileri nüfuzu altına alınca da Mütareke ortamından faydalanarak derhal çete hareketlerini başlatmıştır¹⁰. Ermenilerin giriştikleri çete hareketleri, İngilizler ve Yunanlılar tarafından da desteklenmiştir. Ayrıca Ermeni izci teşkilatları oluşturulmuş, bu teşkilatlarda 14-22 yaşları arasındaki Ermeni gençleri, Yunan subayları tarafından eğitilmişlerdir¹¹.

İngilizler, Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetlerine silah ve cephaneye noktasında büyük destek vermişler, Ermeni ve Rum çetelerini, Kuvâ-yı Milliye'ye karşı ayaklanmalar çıkartmak amacıyla da kullanmışlardır. Ayrıca İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılan silah ve cephanenin önüne geçmek amacıyla¹² Ermeni ve Rum çetelerinden istifade etmeye çalışmışlardır. İstanbul'daki Rumları casus olarak da kullanmışlardır¹³. İngilizler, İstanbul'da karışıklık çıkartmak için gizli teşkilatlar oluşturmuşlar ve bu teşkilatların bütün ihtiyaçlarını karşılamışlardır¹⁴. İngilizler, Ermeniler ve Rumlara oldukça hoşgörülü davranmışlardır. Ermeni ve Rum çete mensupları, İngilizlerden aldıkları vesikalarla İstanbul dâhilinde serbestçe dolaşma imkânı elde etmişlerdir¹⁵.

Ermeniler ve Rumlar, tercümanlık vasıtasıyla İtilaf kuvvetleriyle iyi ilişkiler içerisinde olmuşlar ve Türk ahaliyi İtilaf kuvvetleri nezdinde kötü göstermeye çalışmışlardır¹⁶. Mütareke döneminde, işgal kuvvetlerine tercümanlık eden bazı Ermeniler ve Rumlar, şahsî meseleleri ve Türklere karşı besledikleri intikamcı duygular nedeniyle Türklere karşı gerçek dışı iddialarda bulunmuşlar ve neticede pek çok Türk, bu gerçek dışı iddialar yüzünden İngilizler tarafından hapse atılmıştır. İngilizler ve Fransızlar, bu dönemde, Türklere ait birçok konağa da el koymuşlardır; silah arama bahanesiyle pek çok evde arama yapmışlar, silah bulamamışlar; fakat evlerde

buldukları değerli eşyaları gasp etmişlerdir¹⁷. Ermeniler, İtilaf Devletlerinin de desteğini sağlayarak, oluşturdukları çetelerle bir nevi tehcirin acısını çıkarırcasına Türk köylerine saldırıp, haneleri yağmalamışlar ve pek çok Müslüman'ı da katletmişlerdir¹⁸. Ermeni ve Rum çeteleri İngilizlerin yanında Amerikalılar tarafından da desteklenmişlerdir. Amerika, Derince'deki askeri depolarda Rum ve Ermenileri amele kılığında çalıştırmıştır. Bu kişilerin "Hatıra" olarak depolardan silah ve cephaneye almalarına da müsaade edilmiştir. Amerika, Ermeniler ve Rumlara ihtiyaçları oranında istedikleri malzemeyi makbuz karşılığında vermiş ve çetelerin silahlanmasına katkı sağlamıştır¹⁹. İngilizler, Yunanlılar ve Amerikalılar tarafından sağlanan silah ve cephaneye desteği neticesinde Ermeni ve Rum çeteleri, Türk yerleşim yerlerini basmak suretiyle katliamlar gerçekleştirmişlerdir.

2. Mütareke Döneminde Bölgedeki Ermeni Çeteleri ve Faaliyetleri

2.1. Yuvacıklı Vahan Çetesi

Vahan çetesi, Bilecik, Bahçecik, Gemlik ve İzmit dolaylarında çetecilik faaliyetle-

- (10) Sabahattin Özel, *Millî Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul 2005, s.198-199.
- (11) Hülya Toker, *Mütareke Dönemi'nde İstanbul Rumları*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s.171.
- (12) Özel, *İzmit-Adapazarı*, s.15-16.
- (13) *TİTE*, Kutu Nu: 56, Gömlek Nu: 114, Belge Nu: 114.
- (14) *TİTE*, Kutu Nu: 60, Gömlek Nu: 1, Belge Nu: 1.
- (15) *TİTE*, Kutu Nu: 48, Gömlek Nu: 56, Belge Nu: 56; Turgut Özel, *Kocaeli Yarımadası'nda Millî Mücadele ve Yahya Kaptan*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996, s.12.
- (16) Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türk Yolu Matbaası, İzmit 1945, s.66-67; Cemal Karabekir, hatıralarında, gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının yabancıların himayesine sığındıklarını ve gayrimüslim vatandaşların İtilaf Devletlerine her türlü desteği sağladıklarını ifade etmektedir. Gayrimüslimler bu dönemde bir sembol olan Ayasofya'yı tekrar kilise haline getirmek istemektedirler. Bkz. Cemal Karabekir, *Maçka Sülahbanesi Hatıraları*, Nehir Yayınları, İstanbul 1991, s.29-30; İ. Hakkı Sunata, hatıralarında, İngilizlerin kurduğu polis teşkilatının kanatlarını bütün Hristiyan toplulukların üzerine gerdiğinden bahsetmekte, İngilizlerin destekleri neticesinde Rum ve Ermenilerin şumarıklarını belirtmektedir. Bkz. İ. Hakkı Sunata, İstanbul'da İşgal Yılları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul 2009, s.18.
- (17) Şevket Rado, "Mütareke Günlerinde İstanbul", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 7, Cilt: 1, Sayı: 4, 1 Mayıs 1971, s.15-16; "Evler zorla sahiplerinin elinden alınıyor, içeridekiler dışarıya atılıyor". Bkz. Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Özgür Yayınları, İstanbul 2004, s.15.
- (18) Adapazarı ve civarında Ermeni ve Rum çetelerinin halka zulüm ettiklerine dair bir belge için bkz. *BOA, BEO*, Umumi Nu: 349671.
- (19) Çam, İzmit, s. 54-55.

rinde bulunmuştur. Kendisi aynı zamanda Yuvacık köyünün muhtarlığını da yapmaktadır²⁰. Yuvacıklı Vahan, I. Dünya Savaşı'nın karışık ortamından yararlanarak amele taburunda asker olduğu halde geceleri çıkıp Türk köylerini basmıştır²¹. Yuvacıklı Vahan, Mütareke'nin imza edilmesiyle birlikte çete faaliyetlerini daha da artırmış, Rum çeteleri ile de işbirliği içerisinde girip bölgede adeta terör estirmiştir²². Köyleri basmakla kalmamış çocuk, kadın ve erkek pek çok kişinin canına kıymıştır; hatta kadınların gözlerini çıkarıp iplere dizdirmiştir²³. Aynı zamanda tanınmış bir komitacı olan Vahan, sık sık İstanbul'a gelip gitmiş ve bu geliş gidişler sırasında Kadıköy'deki Yuvacıklı köylüler ve Ermeni memurlar tarafından himaye edilmiştir²⁴. Bu çetenin yakalanması için çalışmalar yürütülmüş ve Yuvacıklı Vahan, efradıyla birlikte 1921 yılında yakalanmıştır; fakat Vahan ve adamları, İzmit Divan-ı Harbine sevk edildiklerinde hapisneden topluca firar etmişlerdir. Hapisneden kaçmayı başaran Yuvacıklı Vahan ve çete mensupları, bölgedeki çetecilik faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Yuvacıklı Vahan, çetecilik faaliyetleri boyunca Yunanlılardan ciddi manada destek görmüş, Yunanlılara kılavuzluk gibi hizmetlerde de bulunmuştur²⁵.

2.2. Donik Çetesi

Vahan çetesinin önde gelen isimlerinden olan Donik, İzmit civarında çetecilik yapmış; çetesiyle birlikte pek çok Türk'ün mallarını yağmalayıp canlarına kıymıştır. Çete reisi Donik, Mayıs 1919'da Polis müdüriyetince tevkif edilip Divân-ı Harbe sevk edilmiş²⁶, buradaki yargılama neticesinde Divân-ı Harp tarafından idam cezasına çarptırılmıştır. Donik hakkındaki idam kararı uygulamaya konulmamıştır. Nitekim kaçmış ya da serbest bırakılmış olacak ki 1920 yılında Donik'in faaliyetlerine devam ettiğini görmekteyiz. Donik çetesi, Ermeni nüfusunun yoğun olarak bulunduğu Yuvacık ve Arslanbey Ermenileri ile İzmit ve Derbent arasındaki Karapete

Rum eşkıyalarından oluşmaktaydı. Mevcudu 300 civarında olan Donik çetesi, İngilizlerin de resmî izni ve himayesiyle İzmit'ten ayrılınca Yuvacık yakınlarında bir Laz köyüne saldırı düzenlemiş, 12-14 yaşlarında pek çok kızı kaçırmış ve kızlara en feci kötülükleri yaptıktan sonra onları İzmit'e götürerek Yeni Cuma Camiine kapatmıştır. Donik, 25 Temmuz 1920'de Sarımeşe köyüne baskın düzenlemiş ve 15 kadar genç kızı beraberinde götürmüştür²⁷. Ayrıca baskın yaptığı köylerden esir olarak aldığı 10 kişiyi, bir ziyafet esnasında içki içirmek suretiyle sarhoş etmiş sonra da kurşuna dizmiştir²⁸. İşgal kuvvetlerinden bulduğu yüzle, kendisini, İzmit'in bir nahiyesi olan Derbent'ten İstanbul'a kadar olan bölgenin hâkimi olarak görmeye çalışmıştır²⁹.

2.3. Bölgede Faaliyet Gösteren Diğer Ermeni Çeteleri ve Faaliyetleri

İngiltere, Fransa, ABD ve Yunanistan tarafından ciddi manada desteklenen ve birbirleriyle de işbirliği içerisinde olan Ermeni ve Rum çeteleri, Marmara Bölgesinde pek çok çete faaliyeti ortaya koymuşlardır. Örneğin Adapazarı'nın Kuruçeşme köyüne 12 Ekim 1920'de baskın düzenlemişler, iki kişiye tecavüz etmişler, giderken de Recep oğlu Ramazan'ı esir alarak yanlarında götürmüşlerdir. Çeteciler köydeki evlerin tamamını yağmalamışlar, 10 evi ise yakmışlardır³⁰. Yine, bazı muhacirler İzmit'ten İstanbul'a sevk edilirken Darıca ve Pendik'e uğrayan vapurlara, Ermeni çeteleri tarafından saldırı düzenlenmiş ve muhacirlerin para ve değerli eşyaları

(20) BOA, DH. EUM. VRK, 23/27, Lef: 1. (bkz. EK-1)

(21) Yüce, *Kocaeli*, s.65.

(22) Sofuoğlu, *Kocaeli*, s.30; Adnan Sofuoğlu, *Kuvâ-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s.42.

(23) TİTE, Kutu Nu: 59, Gömlek Nu: 54, Belge Nu: 54. (bkz. EK-2)

(24) BOA, DH. EUM. VRK, 23/27, Lef: 2.

(25) TİTE, Kutu Nu: 59, Gömlek Nu: 54, Belge Nu: 54. (bkz. EK-2)

(26) *Alemdar*, 9 Mayıs 1335 [9 Mayıs 1919], Nu: 137 (1447), s.2.

(27) Özel, İzmit-Adapazarı, s.200-201; Yüce, *Kocaeli*, s.81.

(28) Yüce, *Kocaeli*, s.82.

(29) Yüce, *Kocaeli*, s.81-82.

(30) Bu baskın, Ermeni Kırkor çetesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bkz. Bünyamin Turan, *İzmit Livası'nda Yunan Mezalimi (1920-1921)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1996, s.34; Adapazarı'nda Ermeni çetelerinin zulüm ettiklerine dair bkz. BOA, BEO, Umumi Nu: 349671.

yağmalanmıştır³¹. Ermeni ve Rum çeteleri bir defasında Adapazarı'ndan gelen Yunan askerleri ile de işbirliği içerisinde olarak Borçka, Cebecioğlu, Araman köylerine ve Şeyhler nahiyesine saldırmışlardır. Bu saldırıda pek çok Müslümanı katletmişler, kadınlara tecavüz etmişler ve Müslüman ahalinin para ve değerli eşyalarını da gasp etmişlerdir³². Damlık köyünden Karabet'in kumandasındaki Ermeni çetesi, Adapazarı'ndan gelen yerli Rum çeteleriyle de birlik olarak Türk Beylik Kışla köyünü basmış ve köylüden 450 lira değerinde eşya gasp etmiştir³³. Ermeni Hayzaker liderliğindeki bir Ermeni çetesi de Rum Pandeli çetesiyle birlik olup İkizce Osmaniye köyünü basmış ve 35 evi yağmalayıp halktan zorla 5.000 lira gasp etmiştir³⁴. Aslanbey köyünden 60 kişilik Onnik çetesi, 20/21 Temmuz 1920 tarihlerinde Uzunbey köyünü basmış ve köyü yağmalamıştır³⁵. Dikran çetesi reislerinden Erzincanlı Sezak ve yardımcıları, girdikleri köylerde pek çok mezalim uygulamışlardır. Bu çete, saldırdığı köylerdeki Türk vatandaşlarını; kulak, burun, kol, ayak ve parmaklarını kesmek suretiyle en ağır işkencelere tabi tutarak öldürmüştür³⁶. Bir diğer Ermeni çetesi, İzmit'in Kabakça Köyünü basmış, o gün düğünü yapılan bir geline her türlü fenalığı yapmıştır³⁷. 24 Ağustos 1920'de Karsak Boğazında yolu kesen Ermeni çeteleri 20 Türk'ü katletmişlerdir³⁸. Yine Ermeni Ardaş çetesi de 28 Ekim 1920'de Karakaş köyünü basmıştır. Çete, Ömer oğlu Mehmet, Aşkın oğlu Mehmet ve Korucu Ahmet'i Kulaksız Çiftliği suyunda kafalarını kesip derilerini yüzmek suretiyle hunharca katletmiştir. Aynı çete 30 Mart 1921'de Rum çeteleriyle birlikte Çatlıcak köyünü basmış ve köyü tamamen yağmalamıştır³⁹. Geyve ve Taraklı havalisinde ise 40 kişilik Ermeni Haris çetesi faaliyet göstermiştir⁴⁰.

Yalova'dan gelen Ermeni ve Rum çeteleri, Yunanlılarla da birlik olup Karamürsel'in 45 köyünden 15'ini tamamen yakıp yağmalamışlardır. Bu ve benzeri çete hareketlerinin ortaya çıkardığı asayişsizlik yüzünden bazı

yerlerde köylüler, topraklarını terk ederek daha güvenli gördükleri yerlere göç etmişlerdir. Mesela, Akpınar, Ereğli, Saracık, Tavşanlı ve Havuzdere köylüleri çetecilerin zulümlelerinden kurtulmak için topraklarını terk edip başka yerlere göç etmişlerdir⁴¹.

Ermeniler Yalova ve civarında da çetecilik faaliyetlerine girişmişlerdir. Diğer yerlerde olduğu gibi burada da Yunan askeri ve Rum çeteleriyle ortak hareket etmişler, kasaba ve köylerde yaşayan Türk ahalinin mal ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Yalova'da; Soğucak'ta 120, Esediye'de 100, Paşaköy'de 95, Kurtköy'de 150, Reşadiye'de 800 ve Gacık'ta ise 150 hane bu çeteler tarafından önce yağmalanmış, ardından da yıkılmıştır⁴².

Bursa havalisinde faaliyet gösteren bazı Ermeni çeteleri, 18 Temmuz 1921'de Bursa'nın merkez köylerinden Zarafte'ye (Konaklı) saldırmışlar, köylünün bütün para ve kıymetli eşyalarını gasp etmişler, köy ahalisinden 30 kişiyi de katletmişlerdir. Bu çeteciler Görüklü köyü civarını üs edinmişler ve fırsat buldukça çevre köyler üzerine baskınlar yapmışlardır⁴³. Ermeni çeteleri, 8 Eylül 1920'de Orhangazi'nin Damlıca ve Yenişehir'in Bayır köylerini basmışlar, köy halkını topluca katletmişlerdir⁴⁴. Orhangazi kazasının Çeltikçi köyü ahalisinden Hacı Raşid'in bir miktar parası Beyli köyü Ermenileri tarafından gasp edilmiş, kendisi boğazı kesilmek ve gözleri oyulmak suretiyle katledilmiştir⁴⁵. 7 Eylül

(31) BOA, DH-KMS, 60-2/34, Lef: 1, 2.

(32) BOA, DH-KMS, 60-2/11.

(33) Turan, *Yunan Mezalimi*, s.46.

(34) Turan, *Yunan Mezalimi*, s.42.

(35) Çam, İzmit, s.153.

(36) Turan, *Yunan Mezalimi*, s.18.

(37) Sofuoğlu, *Kocaeli*, s.30.

(38) Adnan Sofuoğlu, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 54, (Kasım-2002), s.805.

(39) Turan, *Yunan Mezalimi*, s.38, 42.

(40) Sofuoğlu, *Kocaeli*, s.31.

(41) Turan, *Yunan Mezalimi*, s.60-61.

(42) BOA, DH-KMS, 60-2/55.

(43) Orhan Hülagu, *Millî Mücadele Dönemi'nde Bursa ve Havalisi (1918-1922)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, s.127.

(44) Sofuoğlu, "Kocaeli-Yalova-İznik", s.806.

(45) *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Cilt: II, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1996, s.112.

1920'de 300 kadar Ermeni Tutluca köyünü basmıştır. Çeteci Ermeniler, 50 kadar çoluk, çocuk, kadın ve erkeği feci surette katletmişler; doksan haneden ibaret olan köyü yakmışlar, yalnız üç hane kurtulmuştur⁴⁶.

Ermeni çeteleri, 17-18 Temmuz 1921'de Bursa'nın Ahi köyünü basıp hanelere tecavüz etmişler, evlerdeki kadın ve kızları götürmek istediklerinde kendilerine karşı çıkan erkekleri darp edip öldürmüşlerdir⁴⁷. Bu arada Bandırma'da bazı olayların çıktığı Patrikhane ve Yunanlılara haber verilince, İstanbul'dan bir Rum gönüllü kafilesinin Bandırma'ya sevk edileceği söylenilmiştir. Bu çeteler Türk halkını imha siyasetine memur edileceklerdir. Patrikhane çete teşkilatları yönündeki faaliyetlerine devam etmektedir. Ermeni Kan ve Albayrak çeteleri de Türklere karşı mücadele etmek amacıyla Bandırma'ya gönderilecektir⁴⁸.

6 Sonuç

Mütareke döneminde Rumlarla da işbirliği içerisinde olan Ermeniler, Marmara Bölgesinin bazı yerlerinde çetecilik faaliyetlerine girişmişlerdir. Ermeni çeteleri, çetecilik faaliyetleri süresince İtilaf Devletleri tarafından ciddi manada desteklenmişlerdir; cesaretlendirilmişlerdir. İtilaf Devletlerinin desteğini elde eden Ermeniler, İstanbul Hükümetinin Mütareke hükümleriyle zor durumda olmasını fırsat bilerek, tehcirin intikamını almak ve Osmanlı'nın yıkılmasını sağlamak gayesiyle çalışmışlardır. Ermenilerin nihai hedefleri, Doğu Anadolu'yu *Ermeni yurdu* haline getirmektir; buna dönük gayret sarf etmişlerdir.

Ermeniler, Marmara Bölgesinde köyleri basmışlar, masum vatandaşları katletmişlerdir. Ermeni çeteleri, Marmara ve Ege'ye dönük Yunan emellerine destekçi olmuşlardır. Mütareke döneminde, Megali İdeanın gerçekleşmesine azami ölçüde katkı sağla-

maya çalışmışlardır; çünkü Ermeniler, Yunan emellerinin gerçekleşmesinin *Vilayet-i Sitte*'ye dönük emellerinin gerçekleşmesini kolaylaştıracağına inanmışlardır. O yüzden ki Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasına kadar Ermeni-Rum işbirliği ve çete hareketleri devam etmiştir. Ermeniler, Mütareke dönemi boyunca Müslümanlara her türlü fenalığı yapmışlardır.

Kaynakça

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

Gazeteler

Alemdar

Kitaplar

ADIVAR, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Özgür Yayınları, İstanbul 2004.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, Cilt: II, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1996.

Cemal Karabekir, *Maçka Silâhbanesi Hatıraları*, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.

ÇUKUROVA, Bülent, *Kurtuluş Savaşı'nda Hahberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yayınları, Ankara 1994.

JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

ÖZEL, Sabahattin, *Millî Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul 2005.

SOFUOĞLU, Adnan, *Kuvâ-yı Milliye Dönemi'nde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

SOFUOĞLU, Adnan, *Millî Mücadele Dönemi'nde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

(46) *Anadolu'da Yunan Mezalimi*, s.115.

(47) Hülâgu, *Bursa ve Havalisi*, s.131.

(48) TİTE, Kutu Nu: 50, Gömlek Nu: 103, Belge Nu: 103; TİTE, Kutu Nu: 54, Gömlek Nu: 19, Belge Nu: 19. (bkz. EK-3)

SUNATA, İ. Hakkı, İstanbul'da İşgal Yılları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul 2009.

Türk İstiklal Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Üçüncü Basım, Genelkurmay Yayınları, Ankara-1999.

YÜCE, Rifat, Kocaeli Tarih ve Rehberi, Türk Yolu Matbaası, İzmit 1945.

Makaleler

Adnan Sofuoğlu, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Tehciri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 54, (Kasım-2002).

Hacer Çelik, "Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, Cilt: VII, Sayı: 16-17, (Bahar-Güz/2008).

Rahmi Çiçek, "Millî Mücadele'de Ermeni-Rum-Yunan İttifakı'nın Anadolu Basınındaki Yankıları", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 6, (Kasım 1990).

Şevket Rado, "Mütareke Günlerinde İstanbul", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 7, Cilt: 1, Sayı: 4, 1 Mayıs 1971.

Tezler

ÇAM, Yusuf, *Millî Mücadele'de İzmit Sancağı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1991.

ERDÖL, Neşe, *Mondros'tan Samsun'a İstanbul'un Ekonomik, Sosyal, Kültürel Durumu ve Mustafa Kemal Paşa (30 Ekim 1918-19 Mayıs 1919)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2003.

HÜLAGU, Orhan, *Millî Mücadele Dönemi'nde Bursa ve Havalisi (1918-1922)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

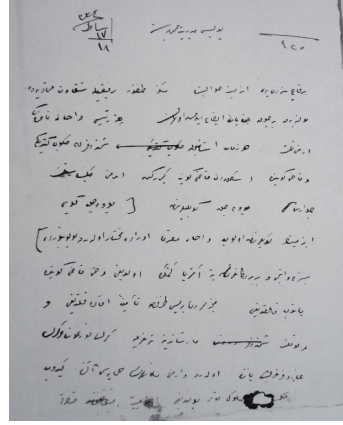
ÖZEL, Turgut, *Kocaeli Yarımadası'nda Millî Mücadele ve Yabya Kaptan*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1996.

TOKER, Hülya, *Mütareke Dönemi'nde İstanbul Rumları*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004.

TURAN, Bünyamin, *İzmit Livası'nda Yunan Mezalimi (1920-1921)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1996.

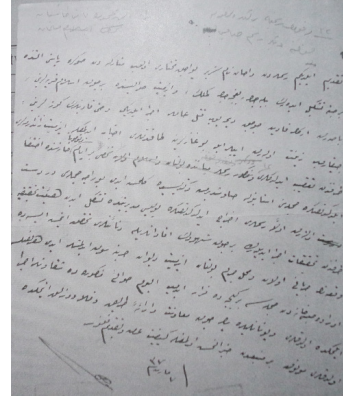
Ekler

Ek-1

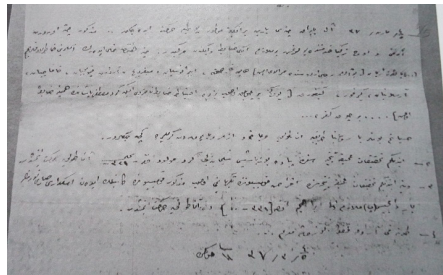
BOA, DH.EUM.VRK 23/27, Lef:1.
(Yuvacıklı Vahan Çetesi hakkında bir belge örneği)

Ek-2

TİTE, Kutu Nu: 59, Gömlek Nu: 54, Belge Nu: 54.
(Vahan Çetesi hakkında bir belge.)

EK-3

TİTE, Kutu Nu: 54, Gömlek Nu: 19, Belge Nu: 19.
(Kan ve Albayrak çetesinin Bandırma'ya gönderilmesi hakkında belge.)